

*Радченко Л.М.,
аспірантка кафедри політичних наук
НПУ імені М.П.Драгоманова*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ЧЕРЕЗ ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ

В політиці перехід можливого на дійсність відбувається лише як реалізація інтересів певного суб'єкта. Так чи інакше політична можливість, а через неї і соціально-економічні необхідності реалізуються, лише набувши форми політичного інтересу певного суб'єкта. Така можливість перетворюється на політичну необхідність, коли стає змістом інтересу великих сукупних об'єктів політики, народних мас. Інтереси, перетворюючись у змісті до його політичної волі, стають пануючою політичною тенденцією, яка впливає на розвиток політичних подій, напрями і темпи політичної діяльності. Політична діяльність стає здійсненням інтересів саме тому, що вона вибірково, за допомогою примусу реалізує одну із багатьох можливостей в еволюції суспільства. У політиці нічого не робиться без вирішальної участі і боротьби інтересів тих, хто своєю діяльністю реалізує ті чи інші можливості суспільного руху. Політичні інтереси як рушійна сила політичної діяльності присутня в тій чи іншій формі у всіх створених нею явищах і подіях.

Завданням даної статті є дослідження змісту і способу реалізації політичного інтересу через діяльність політичних інтересів.

Дослідженням проблеми політичного інтересу в політичній науці займалися багато науковців. Зокрема процес реалізації політичних інтересів розкривається у працях Тарасенка А.А., Сіренка В.Ф. тощо.

Зміст і спосіб реалізації політичного інтересу відповідного соціального суб'єкту визначається його становищем у загальній системі суспільних відносин, зокрема, в існуючій політичній системі. У процесі практичної реалізації політичних інтересів будь-який суб'єкт зустрічається із необхідністю зіставлення їх з усією різноманітністю інтересів, наявних у суспільстві. Оскільки політичні інтереси існують у загальнозначимій, загальнообов'язковій формі, то їм належить провідна роль в інтеграції та спрямування всіх інших інтересів відповідної соціальної спільноти, що знаходять свій вияв у розробці та здійсненні економічної, правової, культурної та інших напрямках політики. Водночас, самі вони спираються на економічні, соціальні та інші практичні інтереси, співвідносять з вимогами останніх власні диспозиції та вимоги.

Як відомо, інтерес виникає там, де з'явлюється необхідність задоволення потреб. Суб'єкт має велику кількість потреб, але його місце в системі існуючих відносин не завжди дає йому можливість їх задовольнити, тому він змушений віддавати перевагу одним потребам на шкоду іншим. Так виникає проблема актуалізації потреб, яка стає основою доцільної діяльності суб'єкта у пошуку можливостей їхнього задоволення. Із виникненням даної основи і починається процес формування політичного інтересу. Подальший його розвиток іде через усвідомлення необхідності задоволення потреб до пошуку можливостей такого задоволення. Політичні інтереси формуються під впливом потреб та суспільно-політичних умов. У першому випадку інтерес з'ясовує, що саме потрібно забезпечити, а в іншому – він охоплює засоби, необхідні для забезпечення задоволення цих потреб. На формування політичних інтересів впливає велика кількість різноманітних чинників, таких як умови життя, рівень політичної свідомості їх носіїв, практичні відносини між ними, рівень політичної культури суб'єкта, наявність відповідних ресурсів, зміна політичної ситуації чи політичного режиму в країні тощо.

Для виникнення основного політичного інтересу необхідне створення такого стану, коли задоволення його основних потреб тісно пов'язані із діяльністю політичної влади, з

необхідністю чи збереження даного типу влади, чи, навпаки, її зміна. При цьому соціальні суб'єкти повинні усвідомити цей зв'язок. Без цього соціальні суб'єкти не є самостійною політичною силою і не мають власних політичних інтересів, не беруть участь у політичному житті суспільства. Навпаки, соціальна група, усвідомивши цей зв'язок, прагне вплинути на політичну владу, спрямувати її діяльність на здійснення своїх потреб. У неї формується інтерес до управління справами суспільства як самостійний політичний інтерес, його основи – прагнення вплинути на форми і методи здійснення політичної влади, спрямувати її діяльність [1, с. 31].

Формування політичного інтересу є процесом усвідомлення суб'єктом своїх потреб у контексті наявних політичних умов та існуючих можливостей їх задоволення. Із усього кола потреб суб'єкт обирає найзначиміші, що вимагають обов'язкового задоволення через його дійсне відношення до влади і спрямовують на них особливу увагу. Задовольнити свої потреби суб'єкт може лише оволодівши умовами свого існування. Звідси політичний інтерес можна визначити як особливе відношення суб'єкта до політичної дійсності, спрямоване на ствердження його панування над соціально-політичними умовами їх змін чи використання заради забезпечення наявних потреб. Ствердження суб'єктом політики свого панування, тобто самоствердження, знаходиться в межах необхідних дій і можливостей інших суб'єктів. Тому для задоволення власних потреб він повинен не лише з'ясувати свої прагнення, але й шукати шляхи до інших суб'єктів, вступати із ними у певні відносини, стверджуючи законність цих прагнень. В цих умовах інтерес виступає як позиція суб'єкта по відношенню до інших суб'єктів і суспільства, яку він стверджує своїми діями. Тому політичні відносини між суб'єктами політики виявляються в суспільстві перш за все як інтереси, що є єдністю двох сторін. Вони охоплюють, по-перше, самостійність політичних позицій суб'єкта і, по-друге, політичне самоствердження, тобто об'єктивно виражене відношення суб'єкта політики до інших суб'єктів, до самого себе, до місця у системі політичних відносин, до можливості задоволення своїх потреб. Самостійність політичної позиції суб'єкта виражається у вибіркового відношенні суб'єкта до можливостей, що надаються йому середовищем, до прийняття одних соціально-політичних умов та зміні і підкоренню інших. Вибір конкретно спрямованої діяльності залежить від ступеня гостроти суперечностей політичного процесу, співвідношення сил, від вироблених суб'єктом ідеалів, принципів та норм, від суб'єктивної оцінки змісту тих чи інших можливостей, від його статусу у системі політичних зв'язків.

Після того, як політичний інтерес уже сформовано, настає наступний процес – це його реалізація, що передбачає їхнє втілення до життя. А.А.Тарасенко розглядає реалізацію інтересу як об'єктивно обумовлений процес, який дає необхідний результат лише за певних умов, що виникають незалежно від свідомості і волі людей [2, с.59]. Проте найпершою передумовою реалізації політичного інтересу виступає усвідомлення його носієм. Знання власного інтересу полягає у розумінні цілей власної діяльності, шляхів та засобів їх здійснення. Проте усвідомлення інтересу не зводиться лише до пізнання його змісту. Сюди також входять ціннісне відношення суб'єктів до політичних явищ та процесів з точки зору їх відповідності чи не відповідності їх інтересу.

Усвідомлення політичних інтересів і переведення їх у площину практичних дій є складним та багатоступеневим процесом, який містить у собі операції, що здійснюються на різних рівнях політичної свідомості, а також процедури переведення результатів рефлексорної діяльності з одного рівня на інший. В будь-якому випадку, політичний інтерес, який визначається політичними відносинами, - тобто конкретно системою політичною діяльністю, - призводить до дії живу політичну діяльність лише по мірі усвідомлення цього політичного інтересу його носієм, а тому політична свідомість є внутрішньо необхідним моментом функціонування і розвитку системи, яка існує в ній, по-перше, як компонент практичної політики, по-друге, як особлива підсистема політичної діяльності – як діяльність ідеологічна [3, с. 35].

Успішність, ефективність, результативність реалізації політичних інтересів прямо залежить від того, в якій мірі вони усвідомлені, з якою повнотою охоплені. Оскільки чим зрозуміліша мета, тим більша ймовірність її досягнення. Не рідко відображення ними інтересу представлено не у вигляді понять, що розкривають зміст, а у вигляді прагнень до певного блага, здатному задовольнити потреби суб'єкта та інстинктивні потяги до відповідної мети. Нечітке усвідомлення політичних інтересів не найкращим чином відображаються на діяльності, спрямованій на їх реалізацію: вона не достатньо активна і цілеспрямована супроводжується коливаннями, порівняно легко піддається зовнішнім впливам з боку мінливої ситуації та психологічній дії різноманітних чинників.

Реалізація інтересів, на думку А.А.Тарасенка, [2, с.57], є об'єктивно обумовленим процесом, що є результативним лише за певних обставин, які виникають закономірно, незалежно від свідомості та волі суб'єктів. При чому, умови реалізації інтересів не завжди співпадають із умовами формування інтересів та їх усвідомленням. Реалізація політичних інтересів буде успішною лише за максимального врахування того, що міститься у необхідних і досить об'єктивних умовах, що виходять із них. До того ж, умови задають напрям шляху та засобів реалізації інтересів. Якщо навіть можливість реалізації політичних інтересів досить реальна і суб'єкти є максимально активними, „неякісність” засобів роблять неможливою реалізацію або приводять до неповної їх реалізації.

Всі політичні інтереси реалізуються в діяльності реальних людей. В залежності від багатьох обставин в результаті взаємовпливу інтересів суб'єкт політики може успішно реалізувати конкретний інтерес або ж, навпаки, не займатися його здійсненням, або відступити на півдороги, віддаючи перевагу іншому, прямо протилежному. Це може залежати від зміни потреб у суб'єкта, від політичної ситуації, яка склалася у наступний момент тощо.

Крім того, в процесі реалізації політичних інтересів зустрічають ще дві властивості – це їх поєднання та узгодження. Дані поняття є важливими для того, щоб уникнути появи антагонізму інтересів, тобто ситуації, коли задоволення одного із них одночасно виключає можливість задоволення іншого, а інше їх співставлення є неможливим. Поєднання політичних інтересів полягає у тому, що їх носії знаходять єдиний співпадаючий спосіб задоволення конкретних потреб. Саме по собі співпадання потреб не приводить до поєднання інтересів, більш того, воно взагалі може стати джерелом їх суперечності. Лише пошук такого способу реалізації політичного інтересу, за якого один інтерес, реалізуючись, сприяє іншому або опредмечує його, дає той стан взаємозв'язку, який називається поєднанням інтересів.

Поєднання політичних інтересів необхідно відрізнити від їх узагальнення. Останнє розуміється як з'ясування стану взаємозв'язку між інтересами [4, с.8]. Узгодження політичних інтересів може привести як до їхнього співробітництва, так і до конфронтації. Проте узгодження інтересів є корисним, оскільки допомагає з'ясувати зміст політичних інтересів, врахувати особливості їх формування та реалізації.

В цілому в демократичному суспільстві політичний інтерес має ряд каналів реалізації: 1) діяльність владних структур (представницької, виконавчої і президентської); 2) політичний вплив партій, організацій, союзів, церков, засобів масової інформації; 3) тиск масових політичних сил (страйкові рухи, мітинги). Реалізація політичного інтересу передбачає здійснення двох характерних йому протилежних, але таких, що передбачають одна одну тенденцій: тенденції до політичного самоствердження, яке виражається цілеспрямованістю носія інтересу до задоволення своїх політичних потреб, і тенденції на творчість, які виражають вибіркову орієнтацію суб'єкта на реалізацію певної об'єктивної можливості [5, с. 649].

Однією із форм реалізації політичного інтересу є політична діяльність, як особлива, специфічна сфера суспільної діяльності. Політична діяльність являє собою сукупність дій

суспільних груп з реалізації політичних інтересів із приводу завоювання, використання і утримання політичної влади.

Реалізація політичних інтересів досягається дієвими суб'єктами за допомогою специфічних засобів (примусу, впливу, тиску), що забезпечують панування одних інтересів і підкорену роль інших. Механізм реалізації політичних інтересів здійснюється двома шляхами: через політичну участь (постійний або одноразовий вплив індивідів на політичну владу; участь у виборах, у діяльності суспільно-політичних організаціях та участь у референдумах, мітингах, демонстраціях; контакти із урядовими чиновниками; написання листів до політичних діячів), а також політичну діяльність (професійна робота в межах різних політичних інститутів, пов'язаних зі зміною та удосконаленням існуючих у суспільстві політичних відносин в інтересах великих мас людей, робота в державних структурах та апараті політичних партій і суспільних організаціях та ін.).

Політичні інтереси передбачають наявність таких засобів, політичного середовища, становища, в яких є умови для формування та реалізації інтересів. Завдання суспільства та самого суб'єкта полягають у тому, щоб знайти вірне співвідношення необхідних суспільно-політичних процесів, яке б сприяло суспільно корисній спрямованості формування та реалізації політичних інтересів. Відповідно, умови формування та реалізації політичних інтересів – це всі ті явища та процеси, які здатні впливати на інтереси з метою їх формування та реалізації.

У повсякденному практичному житті на особливу увагу заслуговують відносини між інтересами різних соціальних і політичних суб'єктів. Інтереси прогресивного суспільного розвитку є вирішальним критерієм і при оцінці політики та політичних інтересів, яких дотримується держава. Добробут народу, забезпечення високоефективної економіки, гуманістичної культури, підтримання внутрішньої стабільності, зовнішньої безпеки визначають зміст цих інтересів. На основі цих інтересів держава визначає свої взаємовідносини з усіма політичними силами і політичними партіями у країні. Ведучи активний діалог з усіма партіями і громадськими організаціями, держава покликана створити умови для реалізації здорових, перспективних інтересів і зводити заслін перед потребами і соціальним прагненням народу, корінним інтересам країни. Політичні інтереси виражають корінні нагальні потреби у різних сферах суспільства, задоволення яких вимагає владно-примусового впливу. Вони є безпосередніми детермінантами політичних цілей, які постають їх перетвореною формою. Політичний інтерес усвідомлюється суб'єктом політики як мета його діяльності [6, с.519-520].

Центром політичної влади є влада державна, яка здійснюється в межах відповідної території за допомогою спеціальних заходів. Державна влада – це влада такої організації домінуючої частини населення, яка забезпечуючи цілісність і безпеку суспільства, здійснює керівництво ними в інтересах цієї його частини та організовує та організовує задоволення загальносоціальних потреб. Суб'єктом державної влади стає не пануючий клас, а держава як особливий інститут, що є виразником інтересів переважної більшості, оскільки держава в своїй діяльності не може не враховувати інтереси інших соціальних верств, перш за все, з міркувань збереження цілісності суспільства, отже відповідно до вищих інтересів самого пануючого класу.

Здатність державної влади виражати і задовольняти ті чи інші інтереси відображається поняттям „соціальна сутність державної влади”. Причому тією мірою, якою держава є виразником і реалізатором інтересів домінуючої частини населення в соціально неоднорідному суспільстві, державна влада є передусім владою цієї частини населення, засобом, інструментом задоволення її специфічних групових потреб. Тією ж мірою, якою державна влада є виразником і реалізатором спільних інтересів усіх суб'єктів суспільства, вона і є засобом задоволення загальносоціальних потреб. Саме інститут держави покликаний колективно обмежувати індивідуальні інтереси та пристрасті і таким чином забезпечувати контрольовану та упорядковану свободу перед можливістю зловживання силою, хаосом і

безпорядків. Держава стає і умовою, і механізмом реалізації ілюзорних загальних інтересів. До блоку соціальних сил, що складають соціальну базу діяльності тієї чи іншої політичної організації, цілком може належати і сама ця організація, що носієм своїх інтересів, які не зводяться до інтересів соціальних верств і груп, що вона представляє.

Держава є владою, яка об'єктивно не представляє і власне не може, не повинна представляти інтереси усіх громадян, а тому її діяльність багато в чому і досить часто не збігається з інтересами всього населення, усіх громадян. Відтак у державі є соціальні групи і верстви населення, які мають певні привілеї, можливості керувати іншими громадянами в певних сферах суспільного життя, і є ті, ким керують. Врешті, у політиці і ведеться боротьба таких соціальних груп за можливість впливати, керувати, за відповідні пріоритети, що, зокрема, чудово демонструє політична ситуація останніх років і в Україні [7, с.32].

В сучасних умовах активну роль у політичному житті суспільства відіграють політичні партії, суспільні організації та рухи, групи тиску, згуртовані спільними інтересами. В сукупності вони складають організаційну основу політики, надають їй внутрішню цілісність, дозволяють виконувати визначені функції в суспільстві. Політичні партії є дієвими учасниками державотворчого процесу, вони репрезентують інтереси і потреби певних соціальних сил, а також обирають відповідний вектор внутрішньо- та зовнішньополітичної стратегії та несуть відповідальність за його реалізацію. Загалом, політична партія – це політична організація, яка об'єднує на добровільних засадах людей зі спільними інтересами, що реалізовані в основоположних ідейних настановах і програмах з метою впровадження їх через оволодіння політичною владою та здійснення державного керівництва країною [8, с.65]. Політичні партії виражають довготривалі потреби, інтереси та цілі відповідної частини суспільства й прагнуть до їх задоволення через здобуття та використання політичної влади. Володіння таким ресурсом, як влада, визначає верховенство політики в системі суспільних відносин, обов'язковість політичних рішень для всього суспільства.

Завдання партії – насамперед перетворити множинність інтересів громадян у єдиний груповий, сукупний політичний інтерес, відповідним чином сформулювати його, виокремити з-поміж інтересів інших груп, об'єднать, партій, довести його переваги і доцільність реалізації в процесі політичної діяльності і боротьби.

Політичні партії можуть представляти різні інтереси, що існують у суспільстві: місто – село, держава – церква, регіональні та етнічні інтереси. Однак, найважливішим є те, що протистояння між владою та опозицією на основі базової розбіжності інтересів не має деструктивного для політичної системи характеру. Відповідальність політичних еліт полягає у дотриманні консенсусу щодо найгостріших питань, які можуть спричинити розкол суспільства.

Таким чином, головною рушійною силою, причиною і метою політичної діяльності є політичний інтерес. Усвідомлення політичного інтересу, формування мотивів та вироблення цілей закінчуються його реалізацією. На ефективність діяльності з приводу реалізації інтересів впливає багато чинників: конкретно-історичні обставини, співвідношення політичних інтересів усіх їх носіїв та інтересів різних видів у одного носія, конкретне здійснення відповідної політичної діяльності, рівень наполегливості у досягненні цілей і т.д.

Подальше дослідження проблеми реалізації політичних інтересів є актуальною і перспективною, оскільки будь-яка політична подія і є ні чим іншим як спробою здійснення цих інтересів. Політичний інтерес, будучи невід'ємною властивістю суб'єктів політики, у функціонально-діяльнісному сенсі являє їх творче перетворююче відношення до оточуючої дійсності, виявляє себе на всіх рівнях активності суб'єкта.

Література:

1. Лузан А.А. Политическая жизнь общества: вопросы теории. – К.: Выща школа. Головное изд-во, 1989. – 151 с.
2. Тарасенко А.А. Общественные интересы и личность / Ред. Н.Н. Заренок. – Мн.: Наука и техника, 1980. – 152 с.
3. Побочій І.А. Політична боротьба: праксеологічний вимір / Монографія. – К.: Абрис, 2007. – 352 с.
4. Головатий М. Ф. Соціологія політики: Навчальний посібник для спец. вищих навч. закладів. – К.: МАУП, 2003. – 504 с.
5. Общая и прикладная политология: Учеб. пособие / Под общ. ред. В.И. Жукова, Б.И. Краснова. – М.: МГСУ, Изд-во «Союз», 1997. – 992 с.
6. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д.Бабкіна, В.П.Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К: Генеза, 2004. – 736 с.
7. Головатий М. Ф. Соціологія політики: Навчальний посібник для спец. вищих навч. закладів. – К.: МАУП, 2003. – 504 с.
8. Держава і громадянське суспільство: партнерські комунікації у глобальному світі: Навч.- метод. посібник / В.Бебик, В.Бортніков, Л.Дегтярев, А.Кудряченко; За заг.ред. В.Бебик. – К.: ІКЦ „Леста”, 2006. – 248 с.

*Рудницька Н.О.,
аспірантка кафедри політичних
наук НПУ імені М.П.Драгоманова*

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БЮРОКРАТІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

*Закони керують посадовцями,
а посадовці народом.
Марк Тулій Цицерон*

Наше майбутнє залежить від рішень, які приймаються сьогодні, а наше сьогодні є результатом прийнятих рішень вчора, вочевидь розвиток суспільства залежить від динаміки історичного розвитку того чи іншого досліджуваного об'єкту, в даному випадку інституту бюрократії і держави в цілому.

Вибір Україною шляху європейської інтеграції автоматично призводить до необхідності орієнтації на впровадження європейської моделі державно-владного управління країною. У сфері державотворчих процесів, наукою і практикою запропоновано типи моделей державного управління. Фактично кожна країна має свою модель з врахуванням історичних традицій та національних уподобань, серед найбільш досліджених моделей державного управління, що стали еталоном в теоретичних розробках є так звані американська та європейська моделі державного управління. В основу першої покладено «людину економічну» й акцент зроблено на створенні максимальних умов для отримання прибутку в результаті її діяльності, а в основу другої покладено «людину адміністративну» і зроблено акцент на дотримання такою людиною норм закону. Одним з відомих прикладів європейської моделі до якої можна віднести класичну модель М.Вебера.